

harmful factors of the working environment and working processes, whose influence over the work shift (or part thereof) constitutes a threat to life, a high risk of severe forms of acute occupational injury. Hazardous conditions can be divided into the following groups: a) deficiencies constructions machines, manufacturing equipment and processes; b) low skills, lack of proper monitoring compliance with health and safety regulations; c) lack of protections danger zone and alarm of approaching the danger zone; g) improperly organized workplace, poor work discipline.

Keywords: *working conditions, labor safety; harmful working conditions; dangerous working conditions; worker.*

Надійшла до редакції 02.12.2013

Факас І. Б.

кандидат юридичних наук
(Чернівецький факультет
Національного університету
«Одеська юридична академія»)

УДК 342.7 : 349.3

ЗАХИСТ ПРАВА НА ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ВТРАТОЮ ГОДУВАЛЬНИКА

Досліджено питання поняття правового захисту права на пенсійне забезпечення у зв'язку з втратою годувальника. Розглянуто види правових форм захисту права на пенсійне забезпечення у зв'язку зі втратою годувальника.

Ключові слова: *правовий захист права на пенсійне забезпечення у зв'язку зі втратою годувальника, право на пенсійне забезпечення у зв'язку зі втратою годувальника, правові форми захисту.*

Постановка проблеми. Відповідно до Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права кожна держава, яка бере участь у цьому пакті, зобов'язана створювати такі умови, за яких кожен може користуватися своїми економічними, соціальними і культурними правами, так само як і своїми громадянськими та політичними правами. Міжнародним пактом про громадянські і політичні права на держави-учасниці покладено обов'язок забезпечити особі, права якої порушені, ефективний засіб правового захисту, навіть коли це порушення було вчинене особами, що діяли як особи офіційні.

Ці норми закріплені в Конституції України, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини віднесено до головного обов'язку держави.

Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Однак недостатньо на конституційному рівні проголосити захист прав особи. Постає завдання розробки ефективної системи правових заходів, способів і процедур для захисту соціально-економічних прав, і серед них, зокрема, пенсійних [1, с. 74].

Пенсійне забезпечення у зв'язку зі втратою годувальника зачіпає інтереси значної частини населення. Серед них діти, інваліди, пенсіонери, які у

більшості випадків втрачають зі смертю годувальника засоби до існування, а тому належать до найбільш соціально незахищених верств населення України. Так, станом на 01 січня 2014 р. пенсія у зв'язку зі втратою годувальника виплачувалась 698 865 особам, а середній розмір такої пенсійної виплати становив 1270, 5 грн [6].

Однак існуючі форми правового захисту цих прав непрацевдатних членів суспільства, у тому числі непрацевдатних членів сім'ї померлого годувальника, не відповідають конституційним засадам, що зумовлює необхідність удосконалення чинного законодавства України.

Реалії сьогодення вимагають адекватного підходу до захисту прав громадян на пенсійне забезпечення у зв'язку із втратою годувальника, використання міжнародно-правових стандартів захисту, а також створення ефективного механізму правового захисту цих прав.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблема захисту прав, зокрема соціально-економічних, достатньо досліджена на теоретичному рівні. Окремі аспекти захисту цих прав досліджували В. Тарасова, С. Прилипко, А. Скоробагатько, С. Синчук та деякі інші вчені в галузі права соціального забезпечення. Елементи механізму правового захисту права особи на пенсійне забезпечення розглядав В. Бурак. Однак захист права на пенсійне забезпечення у зв'язку зі втратою годувальника не був предметом окремого наукового дослідження. Тому **метою** статті є аналіз проблемних питань, що стосуються захисту права на пенсійне забезпечення у зв'язку з втратою годувальника. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання: дослідити правові форми захисту права на пенсійне забезпечення у зв'язку зі втратою годувальника, визначити напрями удосконалення правового регулювання у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Захист соціально-економічних прав і свобод особи є одним із дієвих механізмів ефективної їх реалізації. Під захистом суб'єктивних прав розуміють діяльність суб'єктів права, яка здійснюється в різних правових формах з метою досягнення стану повної правової захищеності [7, с. 29]. За об'єктом цієї діяльності можна виділити різні види захисту окремих суб'єктивних прав. Одним з цих видів є захист права на пенсійне забезпечення.

Під захистом права на пенсійне забезпечення В. Бурак розуміє сукупність матеріально-правових заходів, організаційних і процесуальних способів припинення і попередження порушень пенсійного законодавства, відновлення порушеного права громадян на пенсійне забезпечення, відшкодування понесеної внаслідок цього шкоди [1, с. 74].

Аналіз чинного законодавства свідчить, що в матеріально-правовому аспекті право на захист передбачає такі елементи:

- можливість особи, право якої порушено, використати не заборонені законом засоби примусу на порушника, у тому числі й за допомогою самозахисту;

- можливість особи, права якої порушені, звернутися до компетентного органу (державного чи іншого) з вимогою про захист порушеного права.

Ці можливості передбачаються відповідними законами про пенсійне

забезпечення, які наділяють особу правом захищати свої порушені права [1, с. 76].

До цих законів слід віднести такі Закони України: «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», «Про пенсійне забезпечення».

Захистити право на пенсійне забезпечення можна у відповідній правовій формі. Наявність правових форм захисту вказаного права зумовлена особливостями методу права соціального забезпечення, частиною якого є пенсійне забезпечення. У літературі зазначається, що метод права соціального забезпечення має імперативний характер, що зумовлений реалізацією громадянами права на соціальне забезпечення та соціальними ризиками, які лежать в основі правовідносин, передбачає підпорядкованість держави та її органів, централізоване, в основному, встановлення прав і обов'язків суб'єктів, а також адміністративно-судовий захист порушених прав [2, с. 35].

Однією із форм правового захисту права на пенсійне забезпечення є самозахист суб'єктами пенсійних чи інших правовідносин своїх прав. Громадянин, який претендує на пенсію і право якого порушено, може самотійно звернутися до відповідного органу пенсійного фонду з вимогою про призначення пенсії або захистити своє порушене право шляхом переговорів [1, с. 78].

На наш погляд, така форма правового захисту права на пенсійне забезпечення, зокрема у зв'язку з втратою годувальника, є малоефективною.

Ще однією формою захисту права на пенсійне забезпечення є судовий захист. Відповідно до Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Відповідно до ст. 105 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» застраховані особи та члени їхніх сімей мають право на оскарження дій (бездіяльності) страхувальників, виконавчих органів Пенсійного фонду та їх посадових осіб відповідно до законодавства у судовому порядку [3].

Однак реалізувати право на судовий захист не завжди уявляється можливим. Як відомо, за подання заяв, скарг до суду на всій території України справляється судовий збір. Так, згідно з п. 2 ст. 4 Закону України «Про судовий збір» ставка судового збору за подання до адміністративного суду адміністративного позову майнового характеру становить 2 відсотки розміру майнових вимог, але не менше 1,5 розміру мінімальної заробітної плати, тобто не менше 1827 грн. До осіб, які мають пільги щодо сплати судового збору (ст. 5 Закону України «Про судовий збір»), віднесено лише інвалідів I та II груп, законних представників дітей-інвалідів і недієздатних інвалідів I та II груп [5].

Таким чином, чоловік (дружина), батько, мати, якщо вони є інвалідами I та II груп, потенційно можуть реалізувати своє право на судовий захист. У той час як діти, діти-сироти, їх законні представники від сплати

судового збору не звільняються.

Отже, якщо середній розмір пенсії у зв'язку зі втратою годувальника становить 1270,5 грн, а розмір майнових вимог непрацездатного члена сім'ї, наприклад, складає дві-три пенсійні виплати (2541-3811,5 грн), чи стануть особи, не звільнені від сплати судового збору, звертатись до суду за захистом свого порушеного права, якщо ставка судового збору складає 1827 грн?

Така ситуація призводить до нерівноправності застрахованих осіб щодо отримання пенсійних виплат у зв'язку зі втратою годувальника, а також ускладнює реалізацію застрахованими особами своїх прав, зокрема права на судовий захист.

Тому, на нашу думку, вбачається доцільним доповнити пункт 9 частини першої статті 5 Закону України «Про судовий збір» словами «діти, діти-сироти, їх законні представники» та звільнити зазначених осіб від сплати судового збору.

Однією з умов призначення пенсії у зв'язку із втратою годувальника, згідно зі ст. 36 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», є перебування непрацездатного члена сім'ї на утриманні померлого годувальника. Така умова уявляється цілком логічною, якщо стосується чоловіка (дружини), батька, матері померлого годувальника. Дітям померлого годувальника пенсія призначається незалежно від того, чи були вони на його утриманні. Однак ця норма не поширюється на дітей після досягнення ними повноліття. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» зберігає право на пенсію у зв'язку зі втратою годувальника за повнолітніми дітьми за умови, що вони навчаються за денною формою навчання у загальноосвітніх навчальних закладах системи загальної середньої освіти, а також професійно-технічних, вищих навчальних закладах, до закінчення такими дітьми навчальних закладів, але не довше за досягнення ними 23 років. Дітям-сиротам пенсія у зв'язку з втратою виплачується до досягнення ними 23 років незалежно від того, навчаються вони чи ні. Однак якщо право на пенсію у зв'язку зі втратою годувальника у зазначених дітей виникло після настання повноліття, вони зобов'язані доводити факт перебування на утриманні померлого годувальника. А це не завжди уявляється можливим, оскільки за документ, що засвідчує факт перебування на утриманні непрацездатних членів сім'ї, приймаються довідки житлово-експлуатаційних або інших організацій з місця проживання (реєстрації) або довідки органів місцевого самоврядування, зокрема довідка про перебування на повному утриманні померлого годувальника чи одержання від померлого годувальника допомоги, яка була постійним і основним джерелом засобів до існування, або про спільне проживання з годувальником на момент його смерті.

У разі неможливості надати такі документи факт перебування на утриманні померлого годувальника встановлюється у судовому порядку [4].

Отже, можна зробити такий висновок. Якщо батьки розлучилися та після розлучення проживали окремо, а діти проживали з одним із батьків (частіше матір'ю) та право на пенсію у зв'язку зі втратою годувальника у дитини (дітей) виникло після досягнення ними повноліття, останні змуше-

ні будуть встановлювати факт перебування на утриманні померлого годувальника у судовому порядку. В той же час якщо смерть годувальника настала до повноліття дитини (дітей), факт перебування на утриманні доводити чи встановлювати не потрібно.

Таким чином, вважаємо за доцільне друге речення частини першої ст. 36 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» після слів «При цьому дітям» доповнити словами «дітям, які навчаються за денною формою навчання, – до закінчення такими дітьми навчальних закладів, але не довше ніж до досягнення ними 23 років, та дітям-сиротам – до досягнення ними 23 років».

Внесення зазначених змін урівняє неповнолітніх та повнолітніх дітей щодо отримання пенсійних виплат у зв'язку зі втратою годувальника, а також спростить реалізацію цими особами свого права на пенсію.

Ще однією формою захисту пенсійних прав В. Бурак називає адміністративний захист. Він передбачає здійснення захисту органами контролю й нагляду за дотриманням пенсійного законодавства, законодавства у сфері пенсійного страхування, а також захист шляхом оскарження дій або бездіяльності посадових осіб Пенсійного фонду до вищестоящих органів у порядку, передбаченому законодавством про звернення громадян. У першому випадку адміністративний захист пенсійних прав передбачає захист їх органами прокуратури, а також органами, які здійснюють контроль у сфері пенсійного страхування, в межах їх повноважень. Відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» такими органами є Міністерство соціальної політики і його територіальні органи, Міністерство фінансів і його територіальні органи, рахункова палата, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку та Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [1, с. 77].

Отже, члени сім'ї померлого годувальника можуть захистити своє право на пенсію у зв'язку із втратою годувальника шляхом оскарження дій або бездіяльності посадових осіб територіальних органів Пенсійного фонду України до вищестоящих органів у порядку, передбаченому законодавством про звернення громадян.

Вищезазначені форми захисту права на пенсійне забезпечення член сім'ї померлого годувальника як суб'єкт пенсійних правовідносин може обирати самостійно в межах, визначених законом.

Задля вирішення проблеми ефективного захисту права особи на пенсійне забезпечення у зв'язку із втратою годувальника доцільно надати пряме текстуальне закріплення в законі висловлених зауважень та пропозицій, що сприятиме його удосконаленню та забезпеченню рівноправності членів сім'ї померлого годувальника щодо отримання пенсійних виплат.

Отже, на основі викладеного можемо дійти **висновку**, що під захистом права на пенсійне забезпечення у зв'язку зі втратою годувальника слід розуміти ефективно діючу і внутрішньо узгоджену систему регулювання і захисту порушених прав членів сім'ї померлого годувальника з метою усунення цих порушень і відшкодування шкоди, заподіяної порушенням права на даний вид пенсії.

Бібліографічні посилання

1. Бурак В. Механізм правового захисту права на пенсійне забезпечення / В. Бурак // Право України. – 2012. – № 6. – С. 74–78.
2. Право соціального забезпечення України. Академічний курс : підруч. / за ред. П.Д. Пилипенка. – 3-тє вид., переробл. і доп. – К., 2010.
3. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09 липня 2003 р. // ВВР. – 2003. – № 49. – Ст. 376.
4. Про затвердження Порядку подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» : постанова Правління Пенсійного Фонду України від 22.05. № 22-1 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 52. – С. 728. – Ст. 3383.
5. Про судовий збір : Закон України від 08.07.2011 р. // ВВР. – 2012. – № 14. – Ст. 87.
6. Розподіл пенсіонерів по категоріях та розмірах призначених пенсій (станом на 01.01. 2014 р.) [Електрон. ресурс] – Режим доступу : http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish/category?cat_id=95533.
7. Стремоухов А.В. Правовая защита человека / А.В. Стремоухов. – СПб., 2007.

Факас И. Б. Защита права на пенсионное обеспечение в связи с потерей кормильца. В статье исследуются вопросы понятия правовой защиты права на пенсионное обеспечение в связи с потерей кормильца. Рассматриваются виды правовых форм защиты права на пенсионное обеспечение в связи с потерей кормильца.

Ключевые слова: правовая защита права на пенсионное обеспечение в связи с потерей кормильца, право на пенсионное обеспечение в связи с потерей кормильца, правовые формы защиты.

Fakas I. B. Securing of right for the pension provision in connection with the loss of bread-winner. In the article the questions of concept of legal defence of right are probed on the pension provision in connection with the loss of bread-winner. The types of legal forms of defence of right are examined on the pension provision in connection with the loss of bread-winner.

Protection of the right to a pension in respect of survivors treated in an appropriate legal form. Self-defence is independent of the subject of legal pension to the appropriate authority pension fund, demanding a pension or protection of their violated rights by negotiation

Courting is appealing subject of pension legal actions (inaction) insurers, executive pension and their officials in accordance with the legislation in court.

Administrative protection is the ability of family members of the deceased breadwinner defend their right to retire by challenge acts and omissions of officials territorial system of Ukraine to the higher authorities in the manner prescribed by law for appeals.

Keywords: legal defence of right on the pension provision in connection with the loss of bread-winner, right on the pension provision in connection with the loss of bread-winner, legal forms of defence.

Надійшла до редакції 14.03.2014